

Hospital Major de Santa Maria

Obra gòtico-renaixentista dels segles XV-XVI. De l'interior destaca la volta de la capella de l'Assumpció.

Fonts

Destaquen, la font Gòtica, de la plaça dels **Trinitaris**, del segle XIV; la Font **Reial de Sant Francesc**, barroca, construïda el 1746; la Font **Reial d'Aldomar**, del segle XVIII i la Font dels **Vint-i-cinc "xorros"** (dolls), del segle XIX.

Col·legiata Basílica de Santa Maria la Major o "La Seu"

És Col·legiata i Basílica Menor i va ser concebuda com a Catedral. Té tres naus, creuer i girola. Es començà a construir el 1596. De l'exterior cal destacar la *Porta dels Escalons*. En el museu Col·legial s'exhibeixen nombroses obres d'art.

Reial Monestir de Santa Clara

Fundat per la vídua de Roger de Llúria l'any 1325. Edifici conventual d'estil gòtic i barroc, amb posteriors reformes i ampliacions dels segles XVI i XVII.

Església de Sant Feliu

Situada a la falda del castell. Fou edificada damunt del lloc que ocupava la Basílica Episcopal de l'antiga Saetabis. Es construí poc després de la Reconquesta, cap el 1269. Segueix el model de les anomenades esglésies de reconquesta. La portada s'aixopluga dins d'un pòrtic i se situa en un lloc poc usual, el costat nord, i dona a la segona capella. Es tracta d'una portada d'arc de mig punt, romànica, amb marcada línia d'imposta ressaltada per una motllura simulant una corda o cordilínia. La nau és de planta rectangular, dividida en quatre trams per arcs diafragmàtics d'excel·lent amplada, d'aresta viva. La capçalera és plana i té tres finestres romàniques i una porta que comunica amb les dependències annexes. La coberta és de fusta a l'interior i de teula l'exterior. Destaca el seu atri, sostingut per columnes romanes de marbre rosa o buixcarró⁵. A l'interior hi ha pintures dels segles XIV al XVI.

Recopilació Lluís Fernández i López

(Les fotos sense autoria corresponen a imatges de Viquipèdia.)

NOTES

¹ Figura ornamental, generalment triangular, que usen els impressors, els gravadors, els ebenistes i altres menestrals per a cloure un final de capítol, un baix de plafó, etc.

² Ninxol cobert amb volta que normalment hom utilitza per a posar-hi un sarcòfag.

³ Element decoratiu a manera de frontó, propi de l'art gòtic, que va col·locat a l'acabament d'una façana. (diccionari.cat. Enciclopèdia Catalana)

⁴ Vegeu la nota anterior.

⁵ Buixcarró és una muntanya propera a Xàtiva, d'on s'extreu una varietat de marbre rosat que s'anomena amb aquest nom.

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DE SABADELL

Núm. 106

7, 8, i 9 de maig de 2011

VALÈNCIA I LA COSTERA

PALAU DEL MARQUÈS DE DUES AIGÜES (VALÈNCIA)

El Palau del Marquès de "Dosaigües" és un dels edificis civils d'estil barroc i rococó més significatius de la ciutat de València i seu del Museu de la Ceràmica. La imatge que mostra actualment aquest palau és la conseqüència d'una reforma rococó que es va fer durant el segle XVII, sobre la casa pairal dels Rabassa de Perellós, marquesos de Dues Aigües. La porta principal es troba en un lateral. És presidida per la Mare de Déu i dels costats en baixen dos corrents d'aigua que simbolitzen els rius Xúquer i Túria. Encara hi hagué una nova restauració el segle XIX quan es col·locaren uns balcons amb baranes ondulants d'estil francès.

SANT JOAN DE L'HOSPITAL (VALÈNCIA)

L'església de Sant Joan de l'Hospital és gòtica cistercenca, amb alguns elements romànics. És la més antiga de la ciutat de València, dins de la Ciutat Vella. El seu nom li prové de l'orde de Sant Joan de l'Hospital. Des de 1966 està dirigida per l'Opus Dei.

La primera església va ser construïda el segle XIII en terrenys donats per Jaume I a un cavaller de l'orde santjoanista com a premi per haver col·laborat a conquerir la ciutat musulmana de València el 1238. A més de l'església i el cementiri es construí un hospital i un convent d'estil gòtic cistercenc. Durant el segle XVII la major part dels elements gòtics de l'església es varen recobrir amb elements barrocs, els quals es varen retirar l'any 1967.

VALÈNCIA. SANT JOAN DE L'HOSPITAL.

De l'època barroca sols en queda la capella de Santa Bàrbara. Amb la desaparició de les ordes militars va passar a ser una església parroquial, però amb una sola casa al terme i es va salvar de la desamortització. L'any 1905 va deixar de ser parròquia i es traslladaren la major part dels ele-

ments religiosos a la nova parròquia. El poc que quedava va ser saquejat durant la Guerra Civil. Abans de la restauració es va utilitzar com a cinema.

A l'entrada, pel carrer Trinquet de Cavallers hi ha un atri amb creus roges del segle XIII, símbol de l'orde de Malta. A continuació hi ha un pati i a l'esquerra una porta romànica amb arc de mig punt llis coronat amb un escut primitiu de l'orde. També són de tradició romànica els contraforts, algunes sageteres i culdellànties¹ i les pintures murals de la primera capella del costat nord, úniques a tot València. Damunt la porta romànica hi ha un bell finestral amb arc ogival equilàter que porta com a traceria el disseny d'una creu de vuit puntes, símbol de l'orde de Malta. Una altra porta del costat sud de la nau dona pas a restes del convent, del cementiri i una capelleta dita del rei Jaume, d'estil cistercenc.

L'única nau fa 36 m de llargada per 19 d'ample, coberta amb volta de canó apuntada pròpia del romànic de transició. És capçada per absis de 5 costats amb volta de creueria, de finals del segle XIII. Les finestres són ogivals. La major part de les capelles laterals són com grans arcosolis²

Les altes capelles laterals, al nord i al sud dels presbiteri, són del segle XIV, amb un gòtic més florit. També ho són les tres darreres capelles del nord, la del fons de l'església, antic atri, i l'actual capella dels estudiants. Mentre que la capella de Santa Bàrbara, esgrafiada, és barroca.

- 13 – Torre Redona.
- 14 – Segona porta del castell Major. Restes d'opus spicatum". Porta en colze protegida per torres. Al costat hi havia les dependències dels soldats.
- 15 – Forn Musulmà. Utilitzat pels guardes del castell que aquí tenien els seus habitatges.
- 16 – Aljub àrab. De dues voltes, ja enfonsades.
- 17 – Porta del Malanyat o de la Devesa. Hi sortia el bestiar a pasturar.
- 18 – Els quatre aljubs. Són d'època romana amb voltes gòtiques.
- 19 – Aljub superior. Destinat per al reg.
- 20 – Porta de Santa Maria. Planta de colze, reconstruïda el 1415. Paviment de 1439.
- 21 – Capella gòtica de Santa Maria. Capella del castell Major. Construïda el 1276, reconstruïda entre 1431 i 1434 totalment, d'estil gòtic. Conté la tomba del Comte d'Urgell.
- 22 – Base romana de la torre de Sant Jordi. Va ser destruïda pel terratrèmol de 1748 i després pels francesos.
- 23 – Primer pati de la Saloquia. Paviment d'espiga. La saloquia era la part més alta dels castells musulmans. Aquesta tenia, en principi dos patis, entorn dels quals hi havia les diverses sales i cambres
- 24 – Habitacions de l'alcaid i dels guardes.
- 25 – Presó fosca o del comte d'Urgell. Aquí van estar-hi tancats la majoria dels presoners del castell.
- 26 – Cisterna i escala de la torre de la Campana. La més alta del castell. L'escala pujava a la sala nova del duc i a la torre, on era la campana del castell, que servia per les alarmes, els canvis de guàrdia i fins i tot les hores de les tandes de reg dels llauradors (pagesos) de l'horta.
- 27 – Sala Nova del duc i torre Redona. Només en queda la finestra renaixentista. L'actual mirador és sobre la torre Redona que el 1406 s'anomenava torre del Malmenat.
- 28 – Fonaments de la torre de la Fe. Formava parella amb la de Sant Jordi i era la més alta del castell.
- 29 – Torre Redona, vora la torre de Santa Fe. Magnífica panoràmica de la ciutat.
- 30 – Torre Albarrana de Basset. Fora de la muralla del castell.

Muralls

En la seva major part són d'origen musulmà. Resten les de llevant, les de ponent i moltes de les seves torres, entre les quals destaquen, la Torre del Sol i la Torre i Porta de l'Ametlla (Ametlla).

Almodí

Edifici d'estil gòtic, la façana, i renaixentista l'interior (segle XVI). Va estar en ús fins a principis del segle XX. La planta baixa s'utilitzava per a fer contractacions i venda de blat i cereals, mentre que el pis s'emmagatzemava aquest gra. Actualment és el Museu Municipal, amb obres com, la Pica Islàmica de Xàtiva, teles de Josep de Ribera o Guido Reni, taules gòtiques i el curiós retrat de Felip V de cap per avall.

que harmonitza força amb l'entorn i, ben aconsellat, va respectar tot el que hi havia antic. Fa pocs anys va passar a ser propietat de la Generalitat.

Vegem les diferents parts del castell en el plànol numerat i les explicacions que en fa el cronista local Agustí Ventura.

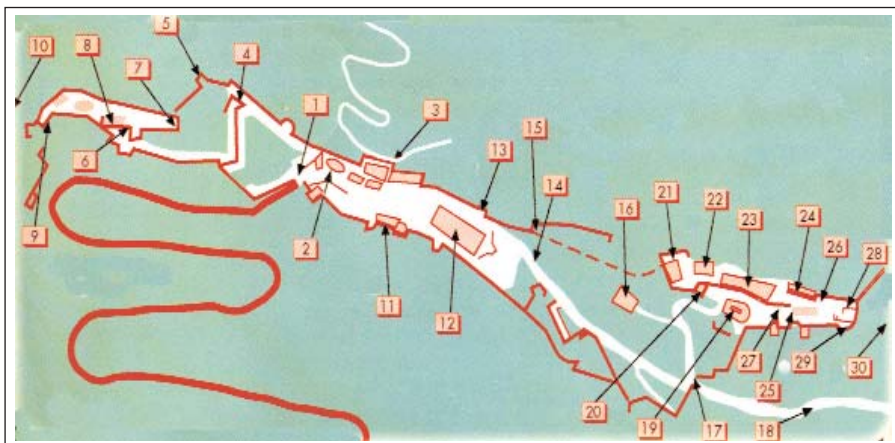
- 1 – Porta Ferrissa. Torre moderna construïda en substitució de l'antiga que protegia la porta Ferrissa o de Ferro, que era la principal del castell.
- 2 – Plaça d'armes. Plaça central del castell des d'on comença, a l'esquerra, el castell Menor i, a la dreta, el Major.
- 3 – Porta dels Socors. Porta principal posterior del castell.

Castell Menor

- 4 - Porta d'Aníbal. Gòtica del segle XV, antic solar del castell ibèric i del romà. Per aquí entraren Anibal i Escipió.
- 5 – Torre Quadrada del castell Menor. La base és d'època romana.
- 6 – Torre Gòtica i segona del castell Menor. Porta en forma de colze, dins d'una torre del segle X, característica dels castells i ciutats musulmanes, per a dificultar l'entrada dels assaltants. Fou reparada al segle XV.
- 7 - Torre i balcó de la reina Himilce. Balcó modern obert en una finestra de la torre de la Reina. Himilce era una dama ibèrica, muller d'Aníbal.
- 8 – Antic Aljub.
- 9 – Torre de l'esperó. Dita així per la seva situació defensiva, semblant a l'esperó d'un cavall.
- 10 - Torres Albarranes. S'anomenaven així en èpoques musulmana i medieval les torres que estaven separades fora de la muralla, que s'utilitzaven com a punts d'observació o talaies.

Castell Major

- 11 – Cisterna i capella moderna de Sant Jordi.

CASTELL DE XÀTIVA. Croquis de la planta. (Extret d'un fulletó editat a Xàtiva per la Generalitat Valenciana).

PORTA DE SERRANS (VALÈNCIA)

La porta de Serrans era l'entrada nord de la muralla del segle XIV de la ciutat de València. En desaparèixer les muralles el segle XIX passà a dir-se Torre de Serrans. Pere Balaguer en fou el constructor, el mateix que construï el Miquelet, i s'inspirà en el portal de Morella i en el de Poblet per a construir-la. La començaren el 1392 i trigaren 6 anys per acabar-la. Acabà tenint no solament la funció de portal, sinó també la d'un arc de triomf.

VALÈNCIA. PORTA DE SERRANS.

És un monument constituït per dues torres poligonals, subdividides en tres plantes, unides per un cos on hi ha la porta, pròpiament dita. Entre els elements més originals destaca la decoració del cos central, d'estil gòtic flamíger. Per la part interior una escalinata de pedra dona accés a les parts nobles de les torres.

En el moment d'enderrocar les muralles a les torres li foren cegades les grans arcades de l'interior, i es perforà el mur exterior amb diverses finestres. Al mateix temps s'enderrocà la barbacana emmerletada.

Entre 1893 i 1914 va ser restaurada i se li retornà l'aspecte primitiu. El 2002 es va tornar a netejar i quedà tal com la veiem avui.

S'utilitza com a defensa i portal, però també com a entrada principal d'ambaixadors i reis i sempre se l'ha considerat com la porta principal de la ciutat. Per aquí entrava el camí ral de Barcelona i Saragossa. Les torres han servit també de presó de nobles i cavallers, i han tingut altres funcions, com la d'Arxiu Històric Municipal i museu de maquetes i altres elements navals. Avui són un monument visitable. Des de dalt s'ofereix una panoràmica immillorable de la ciutat. Vella i del front fluvial amb el jardí del Túria.

LLOTJA DE VALÈNCIA

Se l'anomena també Llotja de la Seda o Llotja de Mercaders. Segons el Diccionari Català-Valencià-Balear de F. de B. Moll, a València i Mallorca es pronuncia "Llonja". Joan Coromines també diu que la forma castellana *lonja* deriva del català dialectal "llonja", que es diu a València i Mallorca. És Patrimoni de la Humanitat des de 1996.

Edifici gòtic destinat a llotja de contractació dels mercaders valencians. La prosperitat mercantil assolida per la ciutat de València durant el segle XV motivà que el 1469 els Jurats del Consell Municipal decidiren bastir una nova llotja que fos "*Molt bella e magnífica e sumptuosa, que sia honor e ornament d'aquesta insigne Ciutat, e los mercaders de la qual e altres havents voluntat de comerciar, tinguen afectió per exercitar-ne en l'art mercantívol e fer naus, de què en resultarà grandíssim benefici*". Va ser construïda per Pere Comte, mestre de cases gironí, entre 1482 i 1498, seguint el mateix model que el de la Llotja de Mallorca.

Té una façana emmerletada que limita amb una torre que també ho és, a l'altra banda de la qual hi ha adossat l'edifici del Consolat de Mar, iniciat pel mateix arquitecte gironí el 1498. La sala té tres naus, separades per vuit columnes helicoidals. La decoració escultòrica és extraordinàriament rica. Conté, a més de peces de caire religiós, detalls d'un gran erotisme.

VALÈNCIA. LLOTJA. Foto: Montserrat Subirats.

SANT VICENT DE LA ROQUETA (VALÈNCIA)

És una de les primeres edificacions cristianes de l'antic Regne de València. El va manar construir Jaume I juntament amb un monestir i un hospital. Les guerres carlines provocaren una sèrie de transformacions importants. S'enderrocà la torre, part de l'església i el convent. A finals del segle XIX va ser rehabilitat el temple i durant la guerra Civil, incendiat. Després d'aquesta guerra va pertànyer a l'orde dels agustins, els quals el varen vendre a una empresa per tal de construir-hi habitatges. Els experts i, sobretot, l'opinió pública, varen evitar-ho. Actualment és propietat de l'Arquebisbat.

Va ser construïda damunt d'un primer temple paleocristià, del qual s'han trobat les restes del seu cementiri, amb enterraments d'entre els segles IV i VII. Durant una època va ser un monestir cistercenc que depenia de Poblet.

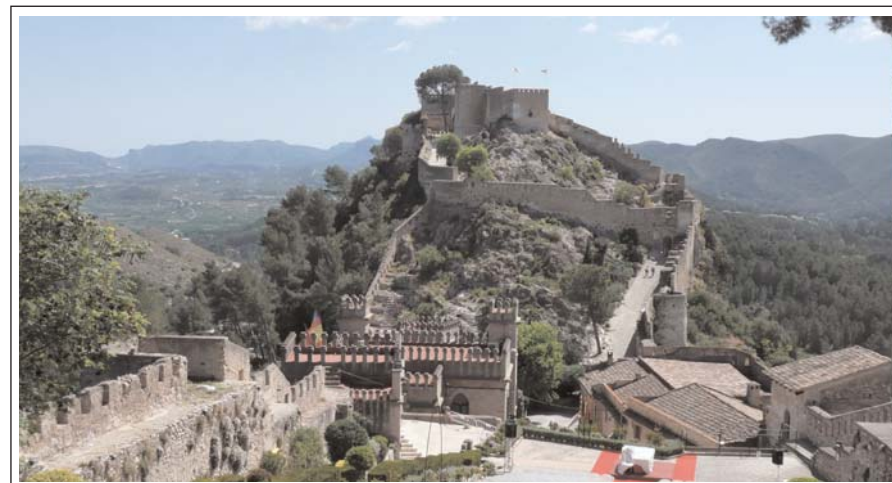
La conquesta cristiana va necessitar tres setges, el de 1239, 1240 i 1244. En aquest últim el caid musulmà lliurà al Conqueridor el Castell Menor, rebent a canvi Vallada i Montesa. El 1246 lliurà el Castell Major, permetent el rei que els habitants musulmans conservessin les seves possessions. El 1248, a conseqüència d'una revolta musulmana a poblacions properes el rei Jaume va expulsar els musulmans fora de la ciutat, tot i permetre que s'establissin a la moreria.

De Xàtiva són fills Abú Masaifa, introductor del paper a Europa; els Borja, que van donar dos Papes, Calixt III i Alexandre IV; el pintor, Josep de Ribera; Joaquim Llorenç Villanueva, polític, impulsor de la província de Xàtiva i el conegut cantant Raimon, entre molts d'altres.

Castell

Doble fortalesa amb una torre central. Se les coneix com Castell Major i Castell Menor. Com s'ha dit, és d'origen ibèric i romà, però la major part dels murs i torres que es conserven són de tècnica islàmica o d'estil gòtic. Fou la presó d'estat de la Corona d'Aragó. Aquí estigué presoner el comte d'Urgell, Jaume, pretendent de la Corona d'Aragó, i hi va morir. Des de dalt es pot contemplar, al nord, la ciutat i la ribera del Xúquer, al sud, les terres de secà i les serres Grossa, Mariola i Benicadell, a l'oest, la frontera amb Castella, i, a l'est, la Mediterrània.

El castell de Xàtiva fou sempre molt important, durant l'existència del Regne de València, ja que era l'entrada natural des de Castella. Durant el segle XX el castell passà a mans d'un particular, un nou ric, que va fer construir el que en podríem dir un tercer castell d'estil neogòtic, per a viure-hi,

CASTELL MENOR DE XÀTIVA. (Foto Lluís Fernández maig del 2009)

XÀTIVA

Històricament és una de les poblacions més importants del País Valencià. Va ser reconeguda com a ciutat l'any 1347. És la capital de la comarca de La Costera i compta amb uns 30000 habitants, la major part de parla valenciana. Els xativins es coneixen popularment per socarrats perquè la ciutat va ser cremada per les tropes de Felip V durant la Guerra de Successió. També se li va canviar el nom pel de "San Felipe", o "Nueva Colonia San Felipe". La ciutat no recuperà el nom fins al 1811. Justament per aquest motiu al Museu de l'Almodí, el quadre de Felip V s'exposa penjat cap per avall.

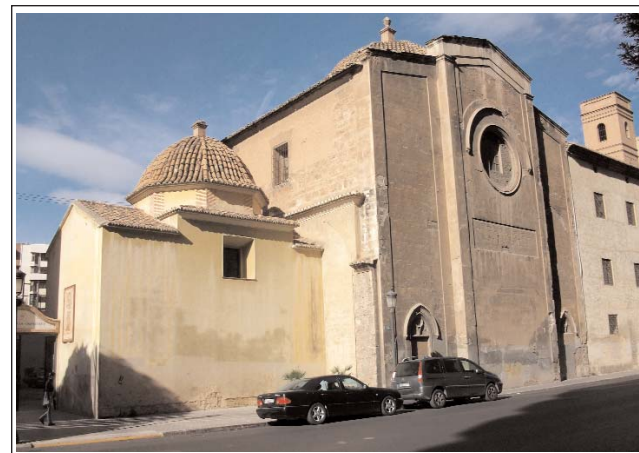
El lloc que ocupa l'actual castell s'hi ha trobat les restes d'un altre més primitiu, ibèric conegut llavors per Saitabis. Va florir durant l'època grega i fenícia, i en temps de la dominació romana prengué el nom de Saetabis Augusta, essent un important nus de comunicacions. Des de finals d'aquesta època fou Bisbat de Saetabis, el qual es perllongà fins a la dominació musulmana.

Els musulmans feren prosperar enormement la ciutat, especialment amb els sistemes de regadiu que hi introduïren, molts dels canals que construïren encara funcionen. També és notable l'activitat cultural d'aquesta època. Gran part de les torres actuals del castell són del mateix temps. Es diu que Xàtiva és el bressol del paper a Europa, perquè va començar a fabricar-se en aquesta època.

XÀTIVA. Reial Font i església de Sant Francesc. (Foto Lluís Fernández maig del 2009)

Té la planta rectangular irregular, a causa de les modificacions sofertes. Durant la guerra de la Independència va ser utilitzada com a caserna pels francesos. Després de la desamortització l'Ajuntament va fer enderrocar la capçalera i la torre. De la primitiva obra en queden encara dues portes tardo

VALÈNCIA. SANT VICENT DE LA ROQUETA.

romàniques ornades amb arcs en degradació. En la que dona al claustre hi ha esculpida, als capitells, la vida de Sant Vicenç. L'entrada al temple no és directe, sinó que es fa a través d'un pati interior, amb entrada des del carrer.

La façana actual, que dona al carrer de Sant Vicenç, és del segle XIX, amb un revestiment neogòtic. La capçalera és tancada amb un mur, amb obertures amb arcs apuntats i un òcul central. El campanar és fet amb maons, amb planta quadrangular i arcs de mig punt.

CATEDRAL DE VALÈNCIA

És dedicada a Santa Maria. Conté elements romànics, gòtics, renaixement, barrocs i neoclàssics, si bé hem de convenir que es tracta d'un edifici gòtic. A l'interior es venera el Sant Calze, del segle I (es diu), donat per Alfons el Magnànim, el 1436. Conté algunes de les millors pintures del "Quattrocento" de la península, arribades gràcies al poder dels Borja.

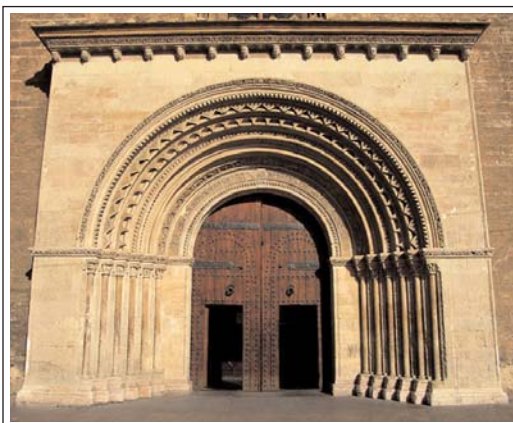
Es construí entre 1262 i 1356 damunt una mesquita que al seu torn havia estat construïda damunt d'un temple visigòtic i encara abans per un de romà. És una construcció de tres naus amb creuer i cimbori. La nau central és molt ampla i més alta (12 m) que les laterals, com correspon a una construcció basilical. Té volta de creueria senzilla. La capçalera es compon de presbiteri i girola, amb capelles radials i absis poligonal. El cimbori és espectacular. S'alça sobre el creuer mitjançant trompes i té dos pisos amb traceries calades. Els suports per a les naus són pilars amb columnes senzilles en els colzes i aparellades en els fronts. El seu aspecte no difereix

gaire de les construccions monàstiques cistercenques catalanes de finals del segle XII i començaments del XIII, d'un estil gòtic primerenc.

Els portals i la sala capitular

La Catedral de València té dues portades monumentals d'estils molt diferents. La Porta del Palau o de l'Almoina, oberta en el mur meridional del creuer, és obra de la meitat del segle XIII, poc després de l'inici de la construcció. Forma un cos que sobresurt respecte de la façana i es formada per arcs en gradació que recolzen sobre capitells magníficament decorats. Fou edificada per artistes catalans, en estil romànic de tradició lleidatana i alguns elements mudèjars. Disposa de boniques arquivoltes de mig punt sobre multitud de columnes.

En canvi la porta de la façana occidental, anomenada Porta dels Apòstols, ja és plenament gòtica, amb tres arcs apuntats que acullen un timpà historiat presidit per Santa Maria i gablet³ triangular. Aquesta portada gòtica destaca per la seva gran riquesa d'escultura naturalista. Per sobre es va obrir una magnífica rosassa, original perquè els vitralls dibuixen una perfecta estrella de David. Davant la Porta dels Apòstols, cada dijous laborable, a les 12

CATEDRAL DE VALÈNCIA. PORTA DE L'ALMOINA.

CATEDRAL DE VALÈNCIA. PORTA DELS APÒSTOLS. Detall.

CATEDRAL DE VALÈNCIA. PORTA DELS APÒSTOLS. Timpà.

del matí, es reuneixen els membres del Tribunal de les Aigües. S'hi col·loquen diversos setials i a cada un s'hi asseu el representant de les diferents sèquies, magistrats del Tribunal.

Una tercera porta té la catedral, just al costat del Miquelet, la Porta dels Ferros, dita així per la reixa de ferro que circumda l'atri d'entrada. Es tracta d'una porta monumental, d'estil Barroc, i és la més moderna de totes (s'inicià el 1703). S'assembla a un retaule de forma còncaua i fa 36 m d'alçada. Té tres cossos superposats, el del mig amb una rosassa ovalada.

També s'ha de destacar la Sala Capitular, àmplia i coberta amb una volta de vuit puntes en què es tanca, actualment, la relíquia del Sant Calze. És d'estil gòtic florit (1356-1369) i profusament decorada. Té un excepcional retaule gòtic d'alabastre. Va ser construïda fora de la catedral i posteriorment s'edificà un passadís per comunicar-la-hi. A l'estança s'hi havien reunit les Corts del Regne.

El Miquelet

La torre del Miquelet, exempta inicialment, és un monument emblemàtic i característic de la ciutat, proper a la porta principal de la catedral. Es va començar a construir el 1381. La planta és octogonal com la de molts campanars catalans de la mateixa època. Té 51 m d'alçada i quatre cossos d'aspecte massís. Els tres primers no tenen finestres i la seva decoració és molt senzilla, mentre que el quart té finestres ogivals i troneres lleugerament agudes superades per gablets⁴ triangulars molt decorats, els quals li donen una gran vistositat. La seva estructura es remata amb una espadanya de pedra del segle XVIII.

VALÈNCIA. EL MIQUELET I LA PORTA DELS FERROS.